

OBČANSKÁ VÁLKA V NIGÉRII

Radoslav Bobčík

Válka federální Nigérie proti oddělivší se Biafře trvá již třetí rok a celá Afrika ji prožívá jako svou největší tragédii. Vyžádala si již přes 1,5 miliónu obětí na životech a hmotné ztráty se v polovině roku 1969 odhadovaly na 2,3 miliardy dolarů.¹⁾ Válka nejvíce postihuje chudé rolnické a městské vrstvy biaferských Ibů, zejména ženy a děti, které umírají hladem. Jejich situaci nemohla zatím podstatněji zlepšit ani zahraniční pomoc v potravinách a lécích, organizovaná především Mezinárodním červeným křížem. Přitom nejen africké státy sdružené v Organizaci africké jednoty, ale ani OSN není s to účinným způsobem přispět k zastavení války a k politickému řešení konfliktu, kolem něhož se zauzillo příliš mnoho nejrůznějších rozporů a zájmů rozděleného světa. Marxistická afrikanistika nebyla doposud schopna dát uspokojivou odpověď na některé základní otázky související s nigerijskou-biaferskou válkou, jež se stala symptomem neobyčejně komplikovaného vývoje v afrických zemích po dosažení nezávislosti. Navíc se názory usilující o marxistické objasnění této problematiky velmi rozcházejí a nezřídka jsou dokonce přímo protichůdné, zejména v otázce aplikace práva na sebeurčení národů a státně územní restrukturalizace z hlediska přirozeného národnostního vývoje jednotlivých etnických spopolitostí.²⁾ Tato názorová rozpornost a neujasněnost vyplývá především z toho, že jde v mnoha směrech o zcela specifickou národnostní problematiku, která se vymyká schématům odvozeným z vývoje evropské společnosti. Navíc zainteresovanost velmocí posouvá podstatnou část konfliktu mimo hranice Afriky. Chci se vyhnout nedostatkům části marxistické literatury, aplikovat důsledně historický přístup a přispět svými pohledy k objasnění podstaty konfliktu.

Nigérie je typický produkt britské koloniální politiky, posedlé mánií vytvářet ze svých držav federální celky. Většinou se rozpadly nebo se jejich samostatná existence ukázala velmi problematickou, jak o tom svědčí osud Středoafričké, Východoafričké, Západoindické a Jihoarabské federace, Malajsie a v současné době především samotné Federativní republiky Nigérie. Státně územní jednota Nigérie jako neobyčejně různorodého kulturně etnického celku se začala vytvářet v roce 1914, kdy se její jižní část se statutem kolonie spojila s protektorátem severu pod ústřední správou britského guvernéra. Téměř půl století centrálního řízení země, budování základů její institucionální jednoty, jakož i vzájemného ekonomického propojování jednotlivých jejích oblastí, i když tento integrační proces probíhal velmi pomalu a byl podřízen především zájmům vykořisťování země britským kapitálem, vykonaly nesporně své.³⁾

Svědčí o tom především skutečnost, že se federativní Nigérie na rozdíl od Francouzské západní a rovníkové Afriky nerozpadla pod nárazy partikulárních zájmů lokálně orientovaných hnutí, která byla průvodním jevem dekolonizačního procesu v Africe. To však ještě neznamená, že za britské kolonizace byly

¹⁾ Joseph G. McKenna, *Elements of a Nigerian Peace*, Foreign Affairs, July 1969, str. 679.

²⁾ Viz například diskusi v časopisu Jihoafričké komunistické strany *The African Communist*, zahájenou vlastně již článkem Sola Dubuly *Nigeria in Turmoil* v č. 36, 1968, zejména však hlubším teoretickým rozbohem konfliktu Alberta Zanzoly *The National Question and Nigeria* v č. 36, 1969, k němuž se v č. 37, 1969 kriticky vyslovili přední marxističtí znalci africké problematiky: Toussaint (*Controversy about Nigeria*), Idris Cox (*The Biafran Case*) a J. Girodot (*Critic of Zanzolo*).

³⁾ Nigérie se stala postupně komplementárním ekonomickým celkem s unitárními ekonomickými institucemi, které se zachovaly i po dosažení nezávislosti (zejména jednotný celní a dopravní systém, centralizované řízení ekonomiky, jednotná cenová a finanční politika atd.). Tím vznikla i silná vzájemná hospodářská závislost jednotlivých oblastí, jež nejvýznamněji objektivně působí pro uchování jednoty země.

vytvořeny nezbytné základy stabilní jednoty samostatného vývoje země. Takový cíl ostatně britská koloniální politika, která se zde velmi důsledně řídila heslem *Rozděl a panuj!*, ani nesledovala. Naopak, v zájmu upevnění a uchování nadvlády záměrně využívala a posilovala historicky vzniklé rozdílnosti a rozpory mezi hlavními etnickými skupinami země. Zejména však napomáhal prohlubování těchto rozporů nerovnoměrný sociálně ekonomický a kulturní vývoj jednotlivých oblastí, který se projevil především v zaostávání severu.

Na území Nigérie, která má dnes asi 56 milionů obyvatel, žije podle předního amerického znalce nigerijské problematiky Fredericka A. O. Schwarze, jr., 150 až 248 etnických a jazykových skupin.⁴⁾ Jádrem této nesmírně členité národnostní skladby země jsou však tři základní pospolitosti: na severu jsou to Hausové-Fulbové,⁵⁾ kterých je kolem 16 milionů a tvoří asi polovinu obyvatelstva Severní oblasti; Západní oblast je doménou Jorubů (kolem 12 milionů), tj. 70 % tamních obyvatel; ve Východní oblasti převažují Ibové, kterých zde žilo před odštěpením Biafry 8 milionů z celkového počtu 13,5 milionů obyvatel. Na možnosti vzájemného soužití těchto tří největších, přitom však velmi rozdílných populací závisela od samého začátku existence Nigérie jako samostatného jednotného státu.

Celý dosavadní vývoj země svědčí o neobyčejné složitosti procesu vytváření nigerijské „národní“ pospolitosti,⁶⁾ v němž hrála až do získání samostatnosti určující úlohu britská koloniální nadvláda. Proto teprve po osvobození se mohla projevit nesmírná obtížnost a rozpornost její vnitřní situace. Nepodařilo se překlenout ji vlastními silami země, tím, že by byly vytvořeny adekvátní integrující instituce a rovnoprávné vztahy. Rozhodujícím faktorem vnitropolitického vývoje země se stala vzájemná konkurence v boji o hegemonii ve státě mezi třemi hlavními národnostmi, což postupně vedlo k rozkladu ustavených federálních institucí, zejména armády. Toto soupeření tří hlavních etnických pospolitostí bylo objektivně podmíněno historicky vzniklými rozdílnostmi jejich materiálního a duchovního života, jakož i dosavadními tradicemi jejich vzájemného soužití. Převažovaly projevy nepřátelství a vzájemné třenice, vyplývající z historického antagonismu mezi pasteveckými a zemědělskými kmeny, jakož i vůbec z kmenové xenofobie.

Přesto však až do odštěpení Biafry v roce 1967 existovala určitá pouta vzájemné závislosti (především ekonomická) a určitý reálný zájem nejen setrvačné síly tradice nebo pohnutky metafyzického či racionálně teoretického charakteru na uchování jednotné Nigérie. U každé ze tří hlavních národnostních skupin to byl přirozeně zájem rozdílného charakteru a intenzity, který se navíc s vývojem země měnil. Vytvořila se již dokonce určitá, nejen citová, ale i organizovaná pospolitost na „celonárodním“ a třídně sociálním základě, která překrývala etnické hranice (zejména odbory, zájmová sdružení inteligence atd.), kromě ovšem existujících politicko-správních institucí celostátního charakteru. Vcelku však převažoval tribalismus, lokální nacionalismus a regionalismus, které určovaly vnitropolitický vývoj země a tím zároveň i otázku bytí či nebytí jednotné Nigérie. Přitom se stávalo stále zřejmějším, na jak křehkých základech se drží tento státní útvar, když každá ze tří hlavních populací byla přirozenou

⁴⁾ F. Schwarz, jr., *Nigeria: The Tribes, the Nation, or the Race*, Cambridge 1965, str. 5.

⁵⁾ Tvoří vlastně dvě rasově rozdílné skupiny, které však mají smíšené kulturně historické tradice; kočovní Fulbové, rasově blízcí Berberům, přišli do oblasti severní Nigérie v 16. století a žili v hauských státech, v nichž získali dominující politické pozice. Mnozí Fulbové mluví hausky.

⁶⁾ Národnostní vývoj země ostatně ani nespěje k vytvoření jednotného nigerijského národa, nýbrž přinejmenším k vytvoření tří národů: iboského, jorubského a hauského. V každém případě je dnes již zřejmé, že ve vztahu k Nigérii nelze uplatňovat teorii „jeden stát — jeden národ“, z níž vychází praktická politika značné části afrických zemí.

logikou svého vývoje obrácena především do sebe, sledovala vlastní zájmy a cíle určované její vládnoucí hierarchií nebo národní buržoazií, integrovala se ve vyšší společensko-etnickou pospolitost a současně se nijak výrazněji nesblížovala s ostatními hlavními etnickými skupinami. A jestliže byla pro jednotu Nigérie, tak pro takovou, která odpovídala jejím představám a zájmům.

Abychom však mohli pochopit neobyčejnou komplikovanost národnostního vývoje Nigérie, je třeba alespoň v hlavních rysech ukázat, z jakých objektivních zdrojů vycházely vzájemné rozpory a konkurence mezi hlavními etnickými skupinami a oblastmi, jakými silami a zájmy byly určovány a jaké měla v této vzájemné konkurenci každá jednotlivá národnost naděje na prosazení svých vlastních cílů, zájmů a koncepce jednotné Nigérie, respektive jaké měla a má i v současně době reálné možnosti národní seberealizace v rámci jednotné Nigérie vzhledem k existujícímu vzájemnému poměru sil a v souladu s jejími objektivními a subjektivními předpoklady.

Sever Nigérie, který byl podmaněn Brity o 50 let později než její jižní oblasti, dosáhl již před kolonizací na podsaharskou Afriku vysokého stupně společenského a kulturního rozvoje, a to především díky islamizaci země.⁷⁾ Za britské koloniální nadvlády, která se zde opírala o místní, feudálně teokratickou hierarchii,⁸⁾ však velmi zaostal za jižními oblastmi, jejichž obyvatelstvo se dovedlo rychle adaptovat evropské civilizaci. Proto také vyspělejší jižní etnické pospolitosti, zejména Ibové a Jorubové, zaujali rozhodující postavení v ekonomickém životě a administrativě země, i přímo v terciální sféře severu, kam se v masovém měřítku stěhovali. Přitom však jih netvořil homogenní celek ani jednotnou frontu proti severu, nýbrž byl pro něj naopak charakteristický antagonismus mezi Západní a Východní oblastí, jehož základem se stalo soupeření mezi Iby a Joruby o ekonomické a administrativně politické ovládnutí Nigérie.

Na jihu se také první zrodilo organizované národně osvobozené hnutí, které bylo inspirováno panafricanismem. V roce 1944 byla založena tzv. Národní rada Nigérie a Kamerúnu (NCNC), jejímž generálním tajemníkem se stal příslušník národnosti Ibo, dr. Namdi Azikiwe. Od poplatnosti zájmům Východní oblasti se však oprostít nedokázal, přestože se snažil, aby se NCNC stala celonigerijskou politickou stranou, usilující o postupně dobytí nezávislosti. V důsledku existujících rozporů mezi hlavními etnickými skupinami se v nigerijském národně osvobozeném hnutí prosadil lokální nacionalismus a regionalismus. V roce 1951 založil náčelník O. Awolowo vedoucí politickou stranu Západní oblasti, tzv. Akční skupinu (AG), a v téže době se již také konstituovala hlavní politická strana severu — Severní lidový kongres, založený v roce 1949 jako kulturní organizace.¹⁰⁾ Přesto, že se v roce 1957 tři hlavní regionálně oriento-

7) Podrobněji o historii země viz například: Frederick A. O. Schwarz, Jr., c. d., kapitola I. — *The Roots of a Nation*, str. 1—23; C. K. Niven, *A short history of Nigeria*, London 1958; Alan Burns, *History of Nigeria*, London 1958; Logmans, Green a. o., *An Outline of Nigerian History*, London 1959; J. D. Fage, *An Introduction to the History of West Africa*, Cambridge 1958; N. S. Asojan, *Nigerija*, Moskva 1963.

8) U Ibo, kteří tvořili před kolonizací izolovanou etnickou skupinu s prvobytně společným zřízením, se projevila největší adaptabilita vůči evropské civilizaci a dynamika společenského rozvoje. V převážně většině přijali křesťanství (je mezi nimi více katolíků než protestantů) a spolu s ním i anglický jazyk, který jim otevřel cestu ke vzdělání a do státního aparátu země. Jejich hustě osídlená oblast je zároveň nutila k hojně emigraci do ostatních částí Nigérie i do ciziny. Obdobný vývoj prodělala Západní, jorubská oblast, která byla jako první kolonizována. Základem jejího hospodářského rozvoje se stalo kakao.

9) Založil jej z popudu sultána ze Sokota, sira Ahmadu Bella, bývalý učitel a pozdější první ministerský předseda Nigérie, Abubakar Tafawe Balewa, který se díky své rozsáhlé kulturně osvětové činnosti stal velmi oblíbeným na severu. Přitom politická elita severu žila v důsledku specifického sociálně kulturního vývoje oblasti prakticky v politicko-ideologické izolovanosti od ostatní Afriky, zejména od panafricanistických

vané politické strany Nigérie dokázaly dohodnout na požadavku nezávislosti země od roku 1959, bylo možno pozorovat prudké narůstání vzájemného soupeření o rozhodující mocenské pozice v budoucím nezávislém státě. To vedlo k rozněcování tribalistických vášní.¹¹⁾ Zejména tomu tak bylo na severu, který si byl vědom nevýhody své hospodářské a kulturně technické zaostalosti a obával se proto, že se stane kolonií vyspělejšího jihu. Britská vláda toto soupeření mezi hlavními etnickými skupinami podpořila ještě tím, že posílila rozdělení země na tři oblasti.

V roce 1954 dostala Nigérie ústavu, zakotvující federativní strukturu, která značně rozšířila autonomii tří základních oblastí země. Nebylo to však zdaleka jedině opatření, jímž se snažila Velká Británie čelit jednotě narůstajícího národně osvobozenického hnutí. V ideologické sféře se začala projevovat vzrůstající vlna lokálního nacionalismu hlásáním národnostní nadřazenosti, s níž vystoupily hlavní pospolitosti země.¹²⁾

Samotná realizace nezávislosti, tj. předání moci do rukou Nigerijců, však proběhla poměrně klidně, především díky dohodě Východní oblasti se severem. Dr. Azikiwe se stal generálním guvernérem a po vyhlášení republiky v roce 1963 prezidentem federální Nigérie, zatímco Balewa předsedou federální vlády. Brzy se však koalice NCNC se Severním lidovým kongresem rozpadla a sever se v roce 1962 spojil s odštěpeneckou frakcí Akční skupiny v čele s Akintolou, která si dala název Sjednocená lidová strana. Předák Akční skupiny a vůdce tehdejší opozice ve federálním parlamentě, náčelník O. Awolowo, byl uvězněn. S cílem oslabit pozice Akční skupiny i celkový politický vliv Západní oblasti byla v roce 1964 vytvořena čtvrtá základní oblast federace — tzv. Středozápadní.¹³⁾ Od té doby se vnitřní krize země neustále prohlubovala. Bylo to dáno jak zostrující se mocensko-politickým soupeřením, v němž vystupovaly do popředí zejména ambice severu, tak bojem o konkrétní obsah vnitřní a zahraničně politické orientace Nigérie, jakož i o řešení všech hlavních problémů jejího rozvoje, v první řadě o rozmístění investic, o podíl jednotlivých oblastí na státních příjmech.

Pokud se týká sociálně politické doktríny jednotlivých stran, AG i NCNC kořetovaly se socialismem ve víceméně liberálním africkém pojetí.¹⁴⁾ Awolowo mluvil o „demokratickém socialismu“ a „smíšené socialistické společnosti“, byl stoupencem určitého znárodnění a státního řízení ekonomiky prostřednictvím rozvojového plánu. NCNC byla také pro smíšenou ekonomiku, ale o znárodnění mnoho nemluvila. Nakonec se prosadila orientace na nigerizaci eko-

idejí. Její myšlení bylo také daleko konzervativnější než politické myšlení elity jižních oblastí.

¹¹⁾ K nebývalému rozmachu regionalismu a lokálního nacionalismu došlo především v souvislosti s volbami do federálního shromáždění v roce 1959, které se konaly na základě ústavy z roku 1957. Severní lidový kongres (NPC) v nich získal 142 míst, Azikiwova NCNC — 81 a Awolowova Akční skupina — 73. Volby jasně potvrdily jednoznačně regionální charakter soupeřících politických stran. Vládu „velké koalice“ (NPC a NCNC) vytvořil Tafawe Balewa. Současně bylo zřejmé, že existující struktura federace, jak byla také zakotvena v ústavě nezávislé Nigérie z roku 1960, nevytváří nezbytnou rovnováhu a stabilitu politického života země. Uvažovalo se proto o rozdělení země na více oblastí, aby se snížil politický vliv největších etnických skupin.

¹²⁾ Tak je například znám výrok dr. Azikiweho: „Zdá se, že bůh Afriky záměrně stvořil národnost Ibo, aby od počátku věku vedla a ochraňovala děti Afriky. Národ Ibo se nesmí vzdát této odpovědnosti...“ *La Nigéria*, Documentation française, č. 2662, str. 20. — Podobné výroky pronesli představitelé i dalších národností.

¹³⁾ Má přes 2,5 miliónu obyvatel a byla vytvořena z několika provincií Západní a Východní oblasti; etnicky je velmi různorodá, převládá zde národnost Bini a kromě toho zde žije 0,5 miliónu západních Ibů.

¹⁴⁾ Podrobněji viz L. V. Thomas, *Le socialisme et l'Afrique*, Paris 1966, tome 2 („L'idéologie socialiste et les voies africaines de développement“), str. 140—144.

nomiky bez nacionalizace a s velmi liberálním vztahem k zahraničnímu kapitálu, což také odpovídalo politické linii severu.

Mezitím se upevnila v zemi nadvláda severu, zejména po volbách v létech 1964—1965. Na jejich základě získali seveřané většinu míst v parlamentě i ve federální vládě. Tyto změny znamenaly upevnění konzervativní linie vlády a vedly nakonec k prudkému zhoršení všeobecné krize režimu, jejímž základem byla neutěšená hospodářská situace. V roce 1964 vypukla generální stávková Trvala 14 dní (zúčastnilo se jí přes 1 milión osob) a značně podlomila pozice nadvlády severu. Byl to zároveň zcela ojedinělý projev spontánní „celonárodní“ akce v historii země, v níž ustoupily do pozadí tribalistické rozpory.

Za této situace provedla skupina mladých důstojníků převážně iboské národnosti v čele s majorem Ngeogwuem 15. ledna 1966 vojenský státní převrat. Byli při něm zabiti předseda federální vlády T. Balewa, premiéři oblastních vlád severní a západní Nigérie A. Bello a S. Akintola a řada dalších civilních a vojenských hodnostářů severu. 24. května 1966 byla Nigérie vyhlášena unitárním státem, jehož hlavou se stal příslušník národnosti Ibo, generál Aguiyi-Ironsi. Nový režim vzbudil na severu i v Západní oblasti silné obavy z nastolení hegomonie Ibů.¹⁵⁾ K nejprudším reakcím došlo na severu, kde koncem května vypukly pogromy proti Ibům, kteří se v důsledku toho začali masově stěhovat na jih. Koncem června byl proveden nový vojenský převrat, který vynesl do čela státu plukovníka Gowona, původem z malého křesťanského kmene ze středního Beltu. Nové vedení státu, tzv. Nejvyšší vojenská rada, v níž byly zastoupeny všechny čtyři základní oblasti země svými vojenskými guvernéry, se snažila najít řešení hluboké krize v novém uspořádání země, které by ani jedné oblasti nedávalo větší výhody a znemožňovalo tak nastolení nadvlády některé z hlavních etnických pospolitostí. Navrhovaly se nejrůznější formy státní struktury — od silně centralizovaného federativního systému až po volnou konfederaci v podstatě samostatných států.

Řešení těžké vnitřní krize Nigérie velmi vážně zkomplikovala nová vlna pogromů proti Ibům, která propukla koncem září na severu a jež nesla pečeť krevní msty za zavražděné příslušníky severních kmenů. Krvavé masakry si vyžádaly na 30 tisíc lidských životů, převážně Ibů. Kolem 1,5 miliónu Ibů, Jorubů a příslušníků dalších jižních kmenů spěšně uprchlo na jih, kde se zase prováděla odvěta proti Hausům.¹⁶⁾ Za této katastrofické situace se v lednu 1967 sešli členové Nejvyšší vojenské rady na pozvání ghanské vlády v Aburi v Ghaně a přijali kompromisní řešení sporu. Jeho základem se stalo vytvoření kolegiální vlády a návrh na vypracování státní struktury konfederativního typu.¹⁷⁾ Autonomie oblastí byla dále rozšířena.

Rozpad feredace

Realizace dohod z Aburi se však ukázala nemožnou, neboť již v její interpretaci se soupeřící strany naprosto rozcházel. Ve sporu stáli proti sobě Ibové, představovaní členem Nejvyšší rady podplukovníkem Ojukwem, tj. vlastně celá Východní oblast — a ostatní Nigérie v čele s novým šéfem státu Gowonem, podporovaným zejména vůdci severní Nigérie. Postoj představitelů Západní a Středozápadní oblasti byl umírněnější.

¹⁵⁾ Řada komentátorů však tvrdí, že lednový převrat byl přijat zpočátku v celé Nigérii příznivě, „s velkým ulehčením“ (například Ibrahima Signaté v Jeune Afrique, č. 441, 1969, str. 22; J. G. M c K e n n a ve Foreign Affairs z července 1969, str. 675 a n.), neboť byl namířen proti korupci a nadvládě severních feudálů.

¹⁶⁾ Le Monde diplomatique, Juin 1968, str. 8.

¹⁷⁾ Důležitou podmínkou urovnání sporu bylo rovněž poskytnutí záruk bezpečnosti Ibů na celém území Nigérie, jejich návrat do státních služeb v ostatních oblastech země, odkud byli vyhnáni, jejich materiální odškodnění za škody utrpěné při pogromech a nuceném vystěhování ze Severní a Západní oblasti atd.

Ojukwu požadoval všestrannou institucionální decentralizaci země, tj. v podstatě konfederaci. Pro každou oblast žádal svrchovanost v takovém rozsahu, že by ústřední instituce prakticky plnily jen koordinační funkce. V duchu volné konfederace v podstatě samostatných států měl být revidován celý politicko-právní systém. Armáda by byla organizována regionálně a spadala by pod vrchní velení oblasti.

Motivy takového pojetí nového nigerijského státu byly prosté. Vládnoucí kruhy Východní oblasti, zejména iboská národní buržoazie a inteligence, pochopily, že po pádu Ironsiho vlády a vyhoštění Ibů ze Severní oblasti nemají reálnou naději na dosažení hegemonie ve federální Nigérii. Jiná forma účasti na moci jim však nemohla kompenzovat výhody samostatného vývoje. Rozhodující úlohu přitom ovšem hrála nafta, již se v roce 1966 vytěžilo 19 miliónů tun, z toho 65 % přímo ve Východní oblasti. V roce 1970 by měl důchod z nafty činit 300 miliónů liber, což je obrovská suma i z hlediska finančních potřeb celé Nigérie.¹⁸⁾ Příjmy z nafty daleko převyšovaly výhody, které dává Ibům zachování federálního trhu.

Přestože dosavadní systém akumulace a rozdělování finančních fondů, který preferoval sever jako nejlidnatější a ekonomicky nejzaostalejší oblast, přestal fakticky existovat, bylo představitelům Východní oblasti naprosto jasné, že i v rámci nového federálního uspořádání Nigérie není možné jiné řešení, než aby značná část příjmů z nafty, která se těží v jejich oblasti, připadla federálnímu rozpočtu. A federace byla pro sever vzhledem k jeho politicko-mocenským pozicím tím nejučinnějším nástrojem, jak přimět bohatší a vyspělejší jih, aby přistoupil na princip postupného vyrovnávání sociálně ekonomických rozdílů mezi jednotlivými oblastmi se všemi důsledky, které z toho vyplývaly. To se nakonec projevilo i v nigerijském šestiletém plánu rozvoje na léta 1962—1968. Sever navíc měl v tomto směru zaručenou podporu Západní oblasti, pro niž bylo v dané situaci výhodné určité spojenectví se severem, namířené proti Východní oblasti. Postup Jorubů byl určován především výhodami, které jim poskytovalo oslabení Ibů, zejména jejich pozic ve státním aparátě. Rovněž však byli proti tomu, aby příjmy z nafty patřily výhradně oblastem, kde se nafta těží, tj. Východní a Středozápadní oblasti (těží se zde asi 40 % nafty, která je ovšem dopravována do pobřežních přístavů Východní oblasti).

Proto se také Nejvyšší vojenská rada v čele s Gowonem kategoricky postavila proti požadavkům Východní oblasti vytvořit volnou konfederaci. Od tohoto okamžiku vlastně začala nekrvavá válka mezi soupeřícími stranami a velmi rychle se stupňovala. Na Gowonův nekompromisní postoj reagoval podplukovník Ojukwu tím, že provedl regionalizaci všech velkých federálních společností a přisvojil si všechny finanční zdroje a příjmy získávané ve Východní oblasti. Dopravní spoje se severní Nigérií byly přerušeny. V odpověď na tato opatření Lagos vyhlásil hospodářskou blokádu Východní oblasti. Posledním neúspěšným pokusem o smírné řešení sporu byla jednání mezi vůdcem Západní oblasti, náčelníkem Awolowem a podplukovníkem Ojukwem, která mj. ukázala, že Západní oblast se definitivně rozhodla nenásledovat východ v případě, že se rozhodne pro vystoupení z federace.¹⁹⁾

Dne 27. května 1967 vydal Gowon dekret o rozdělení Nigérie na dvanáct států, podle něhož byla Severní oblast rozdělena na 6 států, Západní na 2 státy, různorodá Středozápadní oblast zůstala zachována a Východní oblast byla rozdělena do tří států.²⁰⁾ Tato restrukturalizace federace byla prezentována jako

¹⁸⁾ Le Monde, 1. 11. 1968; podle plánu by měla těžba nafty v roce 1970 dosáhnout 50 miliónů tun; přitom prozkoumané zásoby nigerijské nafty se odhadují na 800 miliónů tun (Pravda, 19. 7. 1969).

¹⁹⁾ Ibrahima Signaté, *Pourquoi la Nigéria a éclaté*, Jeune Afrique, č. 441, 1969, str. 23.

²⁰⁾ Podrobněji viz *Nigeria 12-State Structure the Only Way Out*, Federal Republic of Nigeria, 1968, 21 str.

řešení, které mělo zabránit vzájemné rivalitě dosavadních oblastí, zejména však prakticky znemožnit dosažení hegemonie některé ze tří hlavních národností.²¹⁾ Z formálního hlediska to bylo rovnoprávné řešení pro všechny tři základní národnosti. Prakticky však byla atomizace státní struktury namířena především proti odštěpeneckým tendencím Ibů, jež reforma zbavovala hospodářsky životně významných částí Východní oblasti, tj. naftonosných území a přístupu k moři.

Nová reforma vnitřního uspořádání Nigérie stejnou měrou postihovala i Joruby. Od jejich Západní oblasti mělo být odtrženo relativně nejrozvinutější území hlavního města, tzv. Lagoský stát (10 000 km², 1,4 mil. obyv.), bez něhož Západní oblast nemohla prakticky existovat jako samostatný státní územní celek. Jako v případě Ibů ve Východní oblasti měly se tímto způsobem paralyzovat separatistické tendence Jorubů a jejich případné úsilí o hegemonii v nigerijské federaci. Naproti tomu se zdál etnicky daleko různorodější a na 6 států rozdrobený sever politicky homogennějším, hlavně však potenciálně nebezpečnějším aspirantem na získání rozhodujícího politického vlivu v reformovaném státě. To však nebyl hlavní důvod, proč Ibové kategoricky odmítli uznat právoplatnost vyhlášeného rozdělení Nigérie na 12 států. Jejich vůdcové se již pevně rozhodli pro statut volné konfederace a zřejmě i osamostatnění pokládali za nevyhnutelné vzhledem k nemožnosti dosáhnout v otázce konfederace dohody s ostatní částí Nigérie. Proto také reagovali na Gowonův dekret tím, že 30. května 1967 vyhlásili nezávislost Východní oblasti jako tzv. „Biaferské republiky“.²²⁾ Jejím prezidentem se stal podplukovník Ojukwu.

Hlavním předmětem sporu a rozhodujícím činitelem, který přiměl iboskou politickou reprezentaci a národní buržoazii k tomuto kroku, byla tedy nafta, což téměř všeobecně přiznávají samotné politické kruhy Afriky.²³⁾ Na průběh sporu mezi Iby a představiteli ostatní Nigérie však měl současně velký vliv poslední vývoj vzájemných vztahů mezi hlavními etnickými skupinami, charakterizovaný krajně vyostřeným bojem o politicko-ekonomickou nadvládu v zemi, který vyústil v krvavé masakry v létě roku 1966, v nichž největší ztráty utrpěli Ibové. V atmosféře do krajnosti vystupňovaného tribalismu, lokálního nacionalismu a šovinismu se dosažení dohody o vzájemně vyhovujícím vnitřním uspořádání státu ukázalo nemožným. Tím spíše, že sever i západ se cítily rovněž životně zainteresovány na naftovém průmyslu Východní oblasti. Kromě toho ovšem rozpad federace, k němuž by zřejmě nevyhnutelně vedlo úplné osamostatnění Biafry, hrozil uvrhnout sever do velmi svízelné ekonomické situace; jeho další

²¹⁾ Šlo přitom o pokus realizovat poměrně starou myšlenku. Tak například dr. A. Zikiwe ve své práci *Political Blueprint* již v roce 1945 navrhoval rozdělit Nigérii na 8 států a náčelník Awolowo ve své knize *Path to Nigerian Freedom*, která vyšla v roce 1947, požadoval rozdělit Nigérii dokonce na 40 států; strana NCNC vystoupila později s návrhem vytvořit federaci z 8—9 států. Nakonec se však prosadil britský záměr, počítající s využitím rozporů a rivality mezi třemi hlavními etnickými skupinami v zájmu zachování britského vlivu v zemi.

²²⁾ Ibové mají pro vytvoření samostatného státu nejlepší subjektivní předpoklady ze všech etnických skupin Nigérie. Přestože se u nich ještě do značné míry zachovala kmenová organizace (ke konci kolonizace se dělily na 69 klanů a kolem 500 vesnických občin) tvoří již stejně jako Jorubové výrazně sociálně diferencovanou společnost, v níž hraje hlavní úlohu národní buržoazie, tzv. „middle class“, skládající se z obchodníků, úředníků a příslušníků svobodných povolání. Početná je zejména inteligence. V době odštěpení bylo v Biafře na 500 lékařů, 700 advokátů a 600 inženýrů. Ibové kromě toho tvořili přes 60 % důstojnického sboru federální armády, mužstvo se však rekrutovalo převážně ze severních kmenů. Co do počtu obyvatelstva by Biafra byla z 42 samostatných afrických států na 8. místě.

²³⁾ Potvrzuje to mj. i anketa o nigerijské válce, kterou zorganizoval časopis *Jeune Afrique* pod heslem *Nigéria, la guerre doit cesser*. Zúčastnili se jí čtenáři tohoto časopisu z 20 afrických zemí, jejich dopisy byly publikovány v č. 435—445, 1969.

existence by byla v mnoha směrech závislá na jižních oblastech a podstatně by ztížila všeobecné podmínky jeho ekonomického a společenského rozvoje.²⁴⁾

Odstěpení Biafry a právo národů na sebeurčení

Z těchto skutečností vyplývá, že v případě Nigérie nelze mechanicky uplatňovat právo národů na sebeurčení, ani jiná formálně právní hlediska, například adekvátnost či neadekvátnost postupu té které strany příslušnému ustanovení platné ústavy. Myšlenku sebeurčení totiž nelze uplatňovat *in infinitum*, a to platí zejména pro Afriku, kde by to vedlo k prohloubení její státně územní atomizace na etnické bázi. Není také možné odstěpení Biafry srovnávat s případem Katangy. Spíše se dá nigerijská válka přirovnat k americké občanské válce Severu proti Jihu 1861—1865. V Nigérii však jde o podstatně odlišný sociálně politický obsah konfliktu. Střetly se zde dvě rozdílné koncepce rozvoje země. Volba či násilné prosazení jedné z nich, tj. federace, nebo volné konfederace, se dotýká životních zájmů celé nigerijské společnosti, všech jejích etnických skupin a oblastí. Při posuzování těchto rozdílných koncepcí nelze ovšem podle mého názoru vycházet z apriorně chápaného principu práva na sebeurčení a existující úrovně společenského rozvoje proti sobě stojících stran a na základě takového přístupu pak hodnotit, která koncepce nebo strana, jež za ní stojí, představuje pokrok, a která je reakční. Celý dosavadní vývoj a skutečná podstata konfliktu ukazují, že takové hodnocení by bylo velkým zjednodušením problému.

Jak však v takovém případě chápat z marxistického hlediska odstěpení Biafry? Je vůbec možné, nehledě na uvedené skutečnosti, nepřiznat Ibům právo na samostatný stát, když o toto právo již téměř dva roky tak houževnatě a za takových obětí bojují? Chceme-li odpovědět na tyto otázky, musíme především vycházet z marxistického pojetí práva národů na sebeurčení a z konkrétních možností jeho aplikace v případě Biafry. Marxistická literatura je velmi bohatá na propracování národnostní problematiky. Od ráží se to i v uvedených rozporných stanoviscích marxistů-afrikanistů, na něž jsem již poukázal. Při zkoumání nigerijsko-biaferské problematiky je podle mého soudu třeba vycházet z následujících pouček marxistických myslitelů.

Podle Lenina „právo na sebeurčení národů znamená pouze právo na nezávislost v politickém smyslu, právo na svobodné politické oddělení od utlačujícího národa“. Lenin dále říká, že „tento požadavek tedy vůbec neznámá, že oddělení, dromění, vytváření malých států musí být požadováno, neboť přednosti velkých států jsou nesporné jak z hlediska hospodářského pokroku, tak z hlediska zájmů mas... Tento požadavek je jen důsledným výrazem boje proti jakémukoli národnostnímu útlaku.“²⁵⁾

Takové pojetí práva na sebeurčení národů se v Nigérii uskutečnilo s dobytím státní samostatnosti. Tehdy byl také na základě dohody představitelů hlavních národností zachován jednotný stát ve formě federace se silnou centrální vládou, a „centralizovaný velký stát“ je podle Lenina „obrovský historický krok vpřed od středověké roztržité-
nosti“.²⁶⁾ Přednosti takového státu jsou tím nespornější v současných podmínkách rozvoje africké společnosti, a bylo by proto chybné podporovat decentralizační a dezintegraci tendence v afrických zemích. Na druhé straně však marxisté vycházejí ze zásady dobrovolnosti, z toho, že velký etnický různorodý nebo mnohonárodnostní stát musí tvořit „dobrovolný svazek národů, který nepřipouští žádné násilí jednoho národa vůči druhému, takový svazek, který by byl založen na naprosté důvěře, na zcela dobro-

²⁴⁾ Severní oblast, která je územně největší (79 % území Nigérie) a má nejvíce obyvatel (přes 50 %), má nejhorší podmínky pro hospodářský rozvoj, a to jak přírodní, výrobně vztahové (převaha tradičních předfeudálních a feudálních struktur), tak z hlediska kvality lidského faktoru. Průměrný důchod na hlavu je zde několikanásobně nižší než v jižních oblastech. Odtud také pramení životní zainteresovanost severu zejména na kapitálové účasti daleko bohatší oblasti jihu, pro niž má zase severní Nigérie velký potenciální význam z hlediska trhu.

²⁵⁾ V. I. Lenin, *Kritické poznámky k národnostní otázce*. Sborník o národnostní a koloniální otázce, Praha 1958, str. 143.

²⁶⁾ V. I. Lenin, *Socialistická revoluce a právo národů na sebeurčení*, tamtéž, str. 264.

volném souhlasu. Takového svazku nelze dosáhnout rázem, k němu je třeba se propracovat s nesmírnou trpělivostí a obezřetností.“²⁷⁾

Nastolení „nejúplnější rovnoprávnosti národů“ je nezbytné k tomu, aby bylo „možno odstranit národnostní nedůvěru, odcizenost, podezřívavost, nevráživost.“²⁸⁾ To tedy znamená, že takový stát musí být založen na důsledných demokratických principech a demokratických institucích. I centralismus chápe marxismus výhradně jako demokratický centralismus, který „nejen nevylučuje místní samosprávu s autonomií oblastí vyznačujících se zvláštními hospodářskými a sociálními podmínkami, zvláštním národnostním složením obyvatelstva apod., nýbrž naopak nezbytně vyžaduje to i ono.“²⁹⁾

Lenin také zdůrazňoval ve svém pojetí národnostní otázky pokrokovost „jakékoliv asimilace národů, jen ne asimilace násilné nebo založené na výsadách.“³⁰⁾ V této souvislosti napsal: „Proletariát podporuje všechno, co pomáhá stírat národnostní rozdíly a odstraňovat národnostní přehrady, všechno, co stále více utužuje styky mezi národy, všechno, co vede ke splývání národů.“³¹⁾

Jak se však jeví z hlediska těchto Leninových tezí situace v Nigérii? Zde se především ukázalo nemožným dosáhnout nezbytné národnostní rovnoprávnosti a národnostního míru, důsledně demokratickým způsobem vyřešit vzájemné rozpory a paralyzovat vzájemnou konkurenci vládnoucích tříd hlavních etnických pospolitostí a jejich boj o hegemonii ve státě. Tato nemožnost demokratického řešení národnostní otázky v Nigérii je objektivně podmíněna celkovou společenskou zaostalostí země, kde byla sice vytvořena značná demokratická instrumentace státního zřízení (parlamentarismus, pluralitní politický systém atd.), ale z valné části podle vzoru Velké Británie, která nemá hluboce vžitě demokratické tradice. O nigerijské společnosti platí tedy také tato slova V. I. Lenina: „Čím zaostalejší země, tím silnější je tam zemědělská malovýroba, patriarchálnost a provinciálnost, což nezbytně vede k tomu, že jsou tam zvláště silné a zvláště pevně se udržují hluboce zakořeněné maloburžoazní předsudky, totiž předsudky nacionálního sobectví a nacionální omezenosti.“³²⁾

V africkém prostředí se výrazem tohoto národnostního sobectví a národnostní omezenosti, snah po vylučnosti a výsadách a úsilí o politickou a ekonomickou hegemonii ve státě stal tribalismus nebo lokální nacionalismus. Ty rozbíjejí veškeré úsilí o zachování jednoty a národnostního míru a podle F. Fanona vedou „k nejnenávislivějšímu svárlivému lokálnímu šovinismu . . . , k ožívování staré předkoloniální rivality, staré nenávislosti mezi národnostními skupinami.“³³⁾ Taková je v podstatě také prehistorie rozštěpení Nigérie a v tom také záleží hlavní příčiny, jež znemožňují v Africe dosažení stability a uchování mnohonárodnostních a polyetnických států.

Přestože výše uvedené Leninovy myšlenky postihují v hlavních rysech jak podstatu národnostního konfliktu v Nigérii, tak základní obsah jeho demokratického řešení, což jen potvrzuje všeobecnou platnost leninské teorie národnostní otázky, nelze je přirozeně považovat za dostačující k tomu, abychom mohli jejich prostřednictvím pochopit veškerou specifiku národnostní situace současné Nigérie a Afriky vůbec. Tím spíše, že jde o neobyčejně složitou problematiku, která se vymyká evropským zkušenostem a je navíc nedostatečně prozkoumána. Proto je také velmi obtížné určit hlavní tendence národnostního vývoje afrických zemí, bez čehož nelze dosti dobře pochopit ani skutečný historický smysl současné krize nigerijského státu. Faktem však zůstává, že ve společensko-politickém životě afrických zemí převládá živelnost a anarchie, která se projevuje zejména v oblasti jejich národnostního vývoje. Přitom živelné narůstání dezintegračních a odštěpeneckých tendencí je převážně výrazem tribalismu inklinujícího ke všestranné autarkii, jakož i egoistických zájmů privilegovaných vrstev jednotlivých

²⁷⁾ V. I. Lenin, *Dopis ukajinským dělníkům a rolníkům u příležitosti vítězství nad Dělníkem*, tamtéž, str. 510.

²⁸⁾ Lenin, *O právu národů na sebeurčení*, tamtéž, str. 178.

²⁹⁾ Lenin, *Kritické poznámky k národnostní otázce*, tamtéž, str. 143.

³⁰⁾ Tamtéž, str. 137.

³¹⁾ Tamtéž, str. 143.

³²⁾ Lenin, *Předběžný náčrt tezí o národnostní a koloniální otázce*, tamtéž, str. 522.

³³⁾ F. Fanon, *Les damnés de la terre*, Paříž 1961, str. 119.

etnických pospolitostí, usilujících o hegemonii nad příslušníky ostatních kmenů a národností. Vedle toho jde jistě také o přirozenou etnickou konkurenci a rozpínavost, která je objektivně podmíněna vnitřní vývojovou dynamikou každé jednotlivé etnické skupiny či národnosti.

Je pochopitelné, že samostatná Afrika se ve svém vlastním zájmu brání těmto živelným procesům a projevuje snahu usměrnit je tak, aby nenarušovaly základní podmínky harmonického společenského rozvoje a soužití afrických zemí. V této souvislosti se zákonitě prosazuje nutnost posuzovat dezintegrační a odštěpenecké tendence, které se projevují v převážné většině afrických zemí, v širším vývojovém kontextu, mj. i z hlediska společných potřeb emancipace a modernizace celého afrického kontinentu v podmínkách současného světa. A zároveň vzniká otázka, nakolik je vůbec současná africká společnost schopna demokratickým způsobem řešit vznikající kmenové a národnostní konflikty. Přibližně z takových zorných úhlů je třeba se dívat i na občanskou válku v Nigérii a zejména posuzovat právo Biafry na samostatnou státní existenci.

Mezinárodní právo považuje za plnoprávný subjekt práva sebeurčení výhradně národ, přitom však neexistuje všeobecně přijatelná definice národa jakožto nositele práva sebeurčení. Podle mezinárodního práva však právo na sebeurčení nepřísluší národnostní menšině žijící v rámci mnohonárodního nebo jinonárodního státu. Národnostní menšina může mít právo na kulturní autonomii, nemá však právo na oddělení od stávajícího státního útvaru, v jehož rámci žije, a na zřízení vlastního státního celku.³⁴⁾ Ve vztahu k Biafrě však se stěžejí dají aplikovat tyto principy mezinárodního práva, neboť je sporná samotná povaha subjektu, číhož si nárok na to být beneficiářem práva na sebeurčení. Domníváme se však, že v případě Biafry mají důležitý význam (kromě všeho podstatného, co bylo již řečeno výše) tyto skutečnosti:

1. Politická reprezentace Ibů vyhlásila ve jménu práva na sebeurčení samostatnost celé Východní oblasti, ačkoliv Ibové tvoří většinu obyvatelstva pouze v její menší části, tj. v hranicích tzv. Východocentrálního státu (má rozlohu 14 000 km² a žije v něm v současné době kolem 8 miliónů obyvatel). Na ostatním území Biafry, tj. v tzv. Říčním a Středovýchodním státě (oba měří celkem asi 35 000 km² a žilo v nich do zahájení války přes 8 miliónů obyvatel) tvoří většinu obyvatelstva (5,5 miliónu) příslušníci jiných kmenů (Idžové, Ibibiové, Efikové, Ekojové aj.), jejichž odpor proti vytvoření Biafry byl v některých případech násilně potlačen (král Calabarů a někteří představitelé Idžů byli zabiti).³⁵⁾

2. Vztah nejširších lidových vrstev iboského obyvatelstva k válce svědčí o tom, že převážně většinu iboského obyvatelstva nejde ve válce o „suverenitu Biafry“, nýbrž o „bezpečnou existenci“, kterou nespojuje s osamostatněním své země.³⁶⁾

3. Distancování některých významných politických představitelů Ibů (například dr. Azikiweho, Rapha Uwechueho aj.) od nekompromisní politiky Ojukwuova vedení, které je obviňováno z avanturismu a extrémní ambicióznosti, svědčí o tom, že požadavek práva sebeurčení ve formě samostatného státu není bezvýhradným požadavkem ani iboské politické reprezentace ani národní buržoazie.

Silné avanturistické a expanzionistické tendence se ostatně projevovaly v Ojukwuově postupu od samého začátku konfliktu. Ojukwu si byl v první řadě dobře vědom nevyhnutelnosti vojenského střetnutí s ostatní Nigérií, proto se na toto střetnutí předem celkem dobře připravil (většně nákupem zbraní v cizině a dohody s naftovými společnostmi o předávání poplatků jeho vládě). Tím získala Biafra značnou počáteční vojenskou převahu, kterou chtěl Ojukwu využít především k ovládnutí jihu Nigérie. Je totiž nesporné, že v případě porážky federální armády, která byla na počátku ozbrojeného střetnutí nepoměrně slabší, zejména pokud se týká důstojnického sboru (přes 60 % důstojníků byli Ibové) a hlavně technického personálu, by se zásadním způsobem změnil poměr sil v Nigérii.³⁷⁾ Proto také tzv. „policejní akce“ federální vlády proti odštěpenecké Biafrě,

³⁴⁾ Miroslav Potočný, *Zásada sebeurčení národů*, Mezinárodní vztahy, 1968, č. 2, str. 34 a n.

³⁵⁾ Le Monde, 10. 5. 1969.

³⁶⁾ Jeune Afrique, č. 444, 1969, str. 24.

³⁷⁾ Expanzionistické úmysly Ojukwuovy jsou patrné také z jeho řeči, kterou pronesl

zahájená 6. července 1967, skončily v první fázi fiaskem; biaferská vojska obsadila Středozápadní oblast a vstoupila do Západní oblasti. V tomto momentě měl rozhodující význam pro další vývoj událostí postoj Jorubů, kteří se proti Ojukwuovu očekávání nepřipojili na stranu Biafry a nespojili se s ní proti severu. To umožnilo federální armádě zkonsolidovat své síly a za pomoci Velké Británie a Sovětského svazu získat převahu ve výzbroji, provést leteckou a námořní blokádu Biafry a dosáhnout tak zásadního obratu ve válce. Již po dvou měsících vojenských operací byla válka přenesena na území Biafry a kruh kolem její armády se neustále zúžoval. Počet federální armády mezitím vzrostl z 10 000 na 100—120 tisíc mužů, což znamená, že je dnes daleko největší armádou v západní Africe.³⁷⁾

Zdrucující materiální převaha federální armády umožňovala její postup až do poloviny září 1968, kdy se již zmocnila převážně většiny životně důležitých center Biafry a její území prakticky zmenšila na enklávu o rozloze kolem 8000 km², kde žijí výhradně Ibové — cca 7 miliónů lidí. Od té doby válka v podstatě stagnuje, přičemž iniciativa byla nezřídka na straně biaferské armády, která také získala určité úspěchy a zlepšení svých pozic.

Mezinárodní a celoafrické aspekty nigerijské války

Nigérie jako celek představuje v rámci podsaharské Afriky kolos, který by mohl za podmínek stabilního rozvoje rozhodujícím způsobem ovlivňovat politicko-spoolečenské klima zejména západní Afriky. Tato klíčová africká pozice Nigérie určuje velký mezinárodní význam nigerijské války a eminentní zájem velmocí na řešení konfliktu především z hlediska jejich celoafrických zájmů a globální strategie. Přitom její mezinárodní význam ještě vzrostl s objevením velkých nalezišť nafty, jejíž těžba znamená například pro Velkou Británii možnost podstatného snížení její závislosti na středovýchodní naftě. Mimořádná zainteresovanost Británie na nigerijském konfliktu vyplývá ovšem také z jejich celkových pozic v Nigerijské federaci (její kapitálové investice se odhadují na 500 miliónů liber),³⁸⁾ které jí také vedou k tomu, aby usilovala o její zachování v určité nezbytné modifikované formě.³⁹⁾ Proto se také po určité počáteční nerozhodnosti postavila na stranu federální vlády a poskytla jí rozhodující vojenskou pomoc. Přitom je zajímavé, že i naftové společnosti těžící v Biafře, které jsou převážně anglické, se zpočátku postavily za Biafru a rozhodly se také předávat její vládě poplatky z těžby. Teprve později, když se zlepšilo celkové postavení federální vlády, změnily svůj postoj.

Na postoj Velké Británie v nigerijské otázce měly určitý vliv i její tradičně dobré vztahy s vládnoucími kruhy Severní oblasti, avšak rozhodující úlohu zřejmě sehrála podpora, kterou poskytl federální vládě Sovětský svaz, jakož i angažovanost Francie na straně Biafry. Britská vláda spatřovala v sovětské politice vůči Nigérii, která je v souladu s postojem převážně většiny afrických zemí, od samého začátku občanské války velké nebezpečí pro své zájmy i pro zájmy Západu vůbec, a to nejen v samotné Nigérii, nýbrž i v celé podsaharské Africe. Postoj britské vlády vychází zároveň z reálných kalkulací o možném vývoji konfliktu, zejména ovšem vzhledem k celkovému poměru sil v celoafrickém měřítku.

Tato linie však je v určitém rozporu se základní strategií Západu v Africe, která je zaměřená proti vytváření silných, centralizovaných, nacionalistických států a dává přednost menším státům s liberální orientací, jakým se začala

v Enugu 6. 5. 1967 a jež je citována v publikaci *Nigéria 12-State Structure ...*, c. d., str. 13—14.

³⁷⁾ Stejného počtu dnes dosahuje i biaferská armáda.

³⁸⁾ The Times, 3. 3. 1969.

³⁹⁾ Lord Shepherd to vyjádřil slovy: „jako zakladatelé moderní Nigérie nemohou Angličané dělat nic jiného, než oponovat všem tendencím o její rozdrobení.“ (Jeune Afrique, č. 443, 1969, str. 17.)

jevit Biafra, inspirující se příkladem Izraele. Tím se také vysvětluje zdrženlivost Spojených států, které vidí složitost situace především v tom, že pro Západ jako celek, a tím spíše pro samotné Spojené státy, by bylo velkou taktickou chybou podporovat výhradně jednu stranu.⁴⁰⁾ Jednak musí brát ohled na postoj většiny afrických států a možné dalekosáhlejší důsledky osamostatnění Biafry jak pro osud samotné Nigérie, tak pro další vývoj národnostní otázky v Africe, jednak by jim v určitém smyslu vyhovovalo zachování jednotné Nigérie, která byla do nedávné doby jednou z hlavních opor prozápadní orientace v Africe. Formou takové jednoty by ovšem musela být vzhledem k vytvořivší se situaci nejspíše konfederace, která by poskytovala nezbytné ústavní záruky oslabeným lidem a splňovala ve značné míře jejich cíle, tj. značnou autonomii a podíl na příjmech z nafty.

Takovou linii v podstatě sleduje i anglická vláda, která je však nucena ve větší míře respektovat požadavky a zájmy federální Nigérie a především severu, ze strachu, aby se zde jednostranně neprosadil vliv Sovětského svazu, který Západ považuje již v současné době za alarmující. V rámci této základní strategické linie Západu sledují jednotlivě kapitalistické země, zainteresované v té či oné míře na řešení nigerijské otázky, vlastní zájmy a cíle. V prvé řadě to platí o Francii, která vystupuje v konfliktu jako jeden z hlavních soupeřů Velké Británie. Vychází přitom především z toho, že silná a jednotná Nigérie představuje nejen protiváhu frankofonní Africe, ale vzhledem k její rozdrobenosti i reálné nebezpečí, že ji jednotná Nigérie svým rostoucím vlivem deklaruje na pouhý „přívěsek“ hlavních mocenských center Afriky, nebo přímo zatáhne do sféry svého vlivu alespoň ty země, které s ní bezprostředně sousedí. Nermalou úlohu ovšem přitom hrají zájmy francouzských naftových monopolů, které by zřejmě vytěžily z francouzské podpory Biafry nejvíce, kdyby Biafra uhájila svoji samostatnost. Oficiálně však francouzská vláda podpořila Biafru jen prohlášením o právu národů na sebeurčení z 31. 7. 1967.

Zato francouzská neoficiální podpora Biafry, zejména vojenská, která se uskutečňuje prostřednictvím některých frankofonních zemí — Pobřeží slonoviny, Gabunu, Dahomé a Kamerunu — měla se vší pravděpodobností největší podíl na zářijovém přelomu (1968) ve vývoji situace na frontách a nejvíce přispěla ke stabilizaci pozic.⁴¹⁾ Na druhé straně nelze ovšem tuto pomoc přeceňovat, neboť zde působily současně i jiné faktory, především ztížení bojových podmínek pro federální armádu, když se přesunem fronty přímo na území Ibo vzdálil její týl a zkomplikovalo se tím její zásobování. Samotná bojová a operační schopnost federální armády a zejména jejího velení jsou zřejmě hlavní příčinou celkové nemohoucnosti řešit problém vojensky, jak o to usiluje federální vláda.⁴²⁾

V nigerijské válce se ve větší nebo menší míře a přitom víceméně skrytě angažuje řada dalších zemí. Velmi významnou podporu poskytlo Biafře Portugalsko, které jí dalo k dispozici svá letiště v Lisabonu, Bissau, (Portugalské

⁴⁰⁾ Anglická vláda si ovšem vynutila na Spojených státech oficiální podporu své politiky jako kompenzaci za podporu USA ve vietnamské otázce (Jeune Afrique, č. 443, 1969, str. 18).

⁴¹⁾ Na Západě i v Africe je dosti rozšířen názor, že francouzská vojenská pomoc zachránila Biafru před jistým zhroutilím; podle některých údajů z Francie se posílalo do Biafry každodenně kolem 150 tun zbraní a munice, zatímco pomoc Velké Británie činila jen 100 tun denně (viz například stať B. Schwarze a Jos-Blaise Alimá *Offensives militaires et guerre diplomatique*, Jeune Afrique, č. 443, 1969).

⁴²⁾ Podle některých vojenských odborníků federální armáda mohla již dávno rozdrtit odpor Ibo, kdyby ovšem vedla válku drastickým, ničivým způsobem, s plným využitím svého vojenského potenciálu, zejména těžkých zbraní a letectva. To by si ovšem v daných podmínkách vyžádalo obrovské ztráty na životech civilního obyvatelstva. Proti takovému způsobu vedení války se staví řada předních činitelů federální vlády v čele s Gowonem (Sunday Times, 21. 4. 1969).

Guineji) a na Ostrově sv. Tomáše — a to v podstatě s jediným cílem: aby se nigerijská válka, která odvádí pozornost od portugalských kolonií, co nejdéle protáhla a situace v Africe co nejvíce zkomplikovala. Stejně postupuje i Jihoafrická republika. Španělsko se naproti tomu diskretně postavilo na stranu federální vlády, sledující své vlastní zájmy v této části Afriky.

Na straně Biafry vystupuje také Čínská lidová republika, která jí údajně poskytuje rovněž určitou materiální a finanční pomoc, zejména prostřednictvím Tanzánie.⁴³⁾ Tento postoj Číny je motivován především soupeřením se Sovětským svazem na půdě Afriky.

Sovětská politika v nigerijsko-biaferském konfliktu se orientovala především podle postoje převážné části afrických zemí, které zaujaly k odstěpení Biafry negativní stanovisko, a snažila se přitom paralyzovat manévry imperialistických mocností a naftových monopolů, které podporovaly Ojukwuovy odstěpeňecké plány a mají tak značný podíl na tom, že se spor nevyřešil vzájemnou dohodou Východní oblasti s ostatní Nigérií. Pokud se týká vojenské pomoci bojujícím stranám, Sovětský svaz zastává stanovisko, že tuto otázku lze vyřešit jen zavedením všeobecného embarga na dodávky zbraní do Nigérie.⁴⁴⁾ Postoj Sovětského svazu v nigerijské otázce byl ovlivněn také rozvíjející se spoluprací federální vlády, zejména muslimského severu, s pokrokovými arabskými zeměmi.

Spojené státy se zatím v nigerijské otázce nijak výrazněji neangažovaly, poskytují však určitou neoficiální, převážně nevojenskou pomoc Biaffe. Kromě toho byla při státním departmentu vytvořena speciální skupina pro Biafru, která sleduje vývoj a možnosti řešení konfliktu.

Pro mladé africké státy bylo zhroucení Nigerijské federace ve válečném konfliktu, který nemá téměř v historii podsaharské Afriky obdoby, velkým překvapením. Stejně tak složitost problému, který má hluboké kořeny v existující africké realitě a kolem něhož se navíc, jako to bylo také v konžské krizi, zauzlilo příliš mnoho zájmů a rozporů rozděleného světa. Převážná většina z nich pochopila, že odstěpení Biafry znamená dosud největší zásah do zděděné státní územní struktury Afriky, jejíž zachování je považováno téměř všeobecně za nejzákladnější podmínku udržení politické rovnováhy a stability na africkém kontinentě. Proto se snažila v prvé řadě omezit konflikt na vnitřní záležitost Nigérie a současně znovu podpořit princip nedotknutelnosti zděděných hranic afrických států a jejich územní integrity, jakož i princip nevměšování do vnitřních záležitostí jiných států, tj. základní principy Africké charty.⁴⁵⁾ Specifičnost konfliktu nemohla však zároveň nevyvolat mezi africkými zeměmi určitou názorovou diferenciaci, tím spíše, že konflikt nastolil v Africe ve zcela novém světle otázku práva na sebeurčení národů. V jeho duchu se politické vedení Biafry rozhodlo hájit nezávislost Biafry do nejzazší míry.

Avšak jen několik afrických států se rozhodlo oficiálně uznat Biafru jako rovnoprávného partnera ve sporu s federální vládou. Nejdříve to byla Tanzánie (13. dubna 1968), po ní následovaly Gabún (3. května 1968), Pobřeží slonoviny (14. května 1968) a Zambie (20. května). Představitelé Senegalu, Dahomé, Kamerunu, Keni, Ugandy, Ghany a dalších zemí veřejně odsoudili masakrování civilního obyvatelstva Biafry a projevíli pro Biafru určité porozumění. Hlavní úsilí afrických zemí však směřovalo k tomu, aby byla zastavena válka a konflikt se začal řešit jednáním. Za tím účelem byla ještě v roce 1967 na konferenci OAJ v Kinshase vytvořena šestičlenná smírčí komise pod předsednictvím etiopského císaře, avšak federální vláda přiznala komisi jen poradní, a nikoliv zprostředko-

⁴³⁾ Le Monde, 11. — 12. 8. 1968.

⁴⁴⁾ Jeune Afrique, č. 443, 1969, str. 17.

⁴⁵⁾ Takový postoj afrických zemí vyplýval především z toho, že značná část nezávislých afrických států, zejména Etiopie, Súdán, Kamerun, Keňa, Kongo (K), stojí před analogickým problémem s národnostními menšinami jako Nigérie.

vatelskou funkci. Přesto se však africkým zemím podařilo přimět obě bojující strany, aby se sešly ke společnému jednání o mírovém vyřešení konfliktu. Nema-lou úlohu ovšem přitom sehrál tlak světového veřejného mínění kterému byla vystavena ve stejné míře i vláda Velké Británie.⁴⁶⁾ Za této situace se stal nekom-promisní postoj federální vlády, orientující se výhradně na vojenské řešení konfliktu, neudržitelný, tím spíše, že vyhlídky na takové řešení se začaly pro-tahovat do nedohledna. Proto byla nucena přistoupit na jednání s představiteli Biafry. Obě strany se sešly již několikrát, aniž dosáhly nějakého pozitivního výsledku.

Taková jednání se konala nejdříve v ugandské Kampale (v květnu 1968), pak v nigerijském Niameyi (v červenci 1968), v Addis Abebě (v srpnu 1968) a na-konec (v dubnu 1969) v Monróvii. Přestože je obklopovala atmosféra velkého úsilí nejvyšších představitelů zprostředkovatelských zemí (Etiopie, Nigeru, Li-bérie, Kamerúnu, Ghany, Konga-Kinshasa) přimět obě bojující strany ke smír-livosti, převážná většina afrických zemí stála na straně federální vlády.⁴⁷⁾ Jasně se to projevilo zejména na konferenci OAJ v Alžíru v roce 1968, na níž se z 39 členských států 33 vyslovilo proti uznání nezávislosti Biafry, odsoudilo její odtržení a schválilo v podstatě politiku lagoské vlády. Na konferenci bylo zdůrazněno, že separatistické tendence narušují vnitřní stabilitu afrických zemí a jednotu Afriky a odvádějí je od řešení hlavních úkolů, které se neobejdou bez velkých obětí. Těmto hlavním úkolům, které záleží v dovršení politického osvobození Afriky a v boji za její ekonomickou a sociální emancipaci, musí být podřízeno i právo sebeurčení národů.

Přítom je zajímavé, že například senegalský prezident L. S. Senghor, neskrý-vající své sympatie k boji Biafry za právo na samostatný stát, se rovněž vy-slovil proti nezávislosti Biafry, za zachování celistvosti Nigérie, a reálné řešení problému vidí v ustavení konfederace kanadského typu.⁴⁸⁾ Biafrané se mají podle něho vzdát nezávislosti a přijmout prozatímně předválečnou ústavu. Zá-kladní stanovisko OAJ v podstatě respektuje naprostá většina států světa v čele s orgány OSN. Z těchto důvodů také nedošlo k internacionalizaci nigerijského problému, neboť je oficiálně považován za vnitřní záležitost Nigérie a federální vláda za jejího jediného legitimního představitele. Příslušná komise OSN také odmítla obvinění, podle něhož federální vláda provádí na území Biafry geno-cidu, i když ovšem zůstává nesporným faktem, že válka si již vyžádala kolem 2 miliónů obětí na životech, převážně civilního obyvatelstva, které většinou umírá hladu.

Podstata skutečné humanizace konfliktu však záleží jedině v jeho urychleném mírovém vyřešení, což vyžaduje vzájemné ústupky obou bojujících stran, pře-devším ovšem biaferských vůdců, pokud se týká jejich požadavku práva na samostatnou státní existenci.⁴⁹⁾

⁴⁶⁾ Pod tímto tlakem Wilsonova vláda vyvinula značné úsilí, aby přiměla Lagos ke smířlivosti. Pokusila se rovněž řešit problém na půdě Commonwealthu; představitelé Biafry však zprostředkovatelskou roli Británie odmítli.

⁴⁷⁾ Tento postoj afrických zemí vyvolal velkou nevoli biaferských vůdců, kteří pak označili OAJ za „nástroj imperialismu a nekolonialismu“ (Jeune Afrique, č. 440, 1969, str. 21).

⁴⁸⁾ Jeune Afrique, č. 444, 1969, str. 22.

⁴⁹⁾ Ve výše zmíněné anketě Jeune Afrique se v tomto smyslu vyslovilo 68,6 % zúčast-něných, přičemž 58,5 % považuje za jedině možné řešení problému obnovení Nigerijské federace, 20,6 % vidí řešení v konfederaci a 23,3 % je pro nezávislost Biafry. 68,6 % zúčastněných je toho názoru, že odštěpení Biafry představuje akutní nebezpečí dalšího prohloubení „balkanizace“ Afriky (Jeune Afrique, č. 444, 1969, str. 22).

I když z vojenského hlediska je situace Biafry zoufalá, je dosti rozšířen názor odborníků, že vojenské řešení není možné ani pro federální vládu. Prodlužování války však stupňuje tragedii iboského obyvatelstva a to je zřejmě závažnější než obtíže, jimž musí čelit federální vláda v souvislosti s tím, že se vojenské řešení konfliktu dostalo do slepé uličky. Do poslední doby však obě strany stály nesmiřitelně na svých výchozích stanoviscích a zdálo se, že válečné útrapy Ibu jen vystupňovaly jejich odhodlanost hájit právo na samostatnost do „poslední kapky krve“.⁵⁰⁾

Dosud byly podmínky mírového řešení ze strany federální vlády stanoveny v podstatě takto: bezpodmínečná kapitulace Biafry, rozdělení důlních koncesí, odzbrojení biaferské armády pod kontrolou smíšené skupiny zahraničních pozorovatelů atd. Představitelé Biafry trvali naproti tomu na uzavření příměří bez jakýchkoli podmínek, kategoricky odmítli požadavek kapitulace a jako hlavní podmínku mírového urovnání sporu si kladli respektování suverenity své země. Projevovali však zároveň ochotu uspořádat ve sporných územích Východní oblasti plebiscit, v němž by se obyvatelstvo vyjádřilo, v kterém státě chce žít.

V poslední době se projevil již zjevné tendence ke kompromisnímu řešení konfliktu.⁵¹⁾ Přitom jde především o změnu v postoji v táboře biaferských vůdců, v němž hraje nesporně nejvýznamnější roli vyčerpanost a únava lidu. Sám Ojukwu zřejmě začíná chápat, že nebude moci udržet vládu nad zemí, smlže nepřistoupí na ústupky.⁵²⁾

V řadách představitelů Biafry dochází současně k projevům určité názorové diferenciaci. V čele smířlivějšího křídla stojí bývalý prezident Nigerijské federace dr. Azikiwe. V únoru 1969 vystoupil s tzv. čtrnáctibodovým plánem mírového řešení nigerijského konfliktu, který v podstatě předpokládá internacionalizaci konfliktu jako předběžnou podmínku urovnání sporu. Zastavení palby a přítomnost vojsk OSN na území dnešní Biafry by měly vytvořit nezbytný klid pro politické řešení sporu, jehož základem by mělo být zachování celistvosti země.⁵³⁾ Průběh občanské války je však i nadále silně ovlivňován vnějšími faktory, především zájmy kapitalistických mocností.

Tyto skutečnosti velmi komplikují řešení konfliktu a navíc narušují jednotu afrických zemí, která je důležitým faktorem ve vývoji krize. Nebude-li se moci prosadit vojenské řešení, které by znamenalo kapitulaci Biafry, což je dnes převládající názor, hlavním problémem při likvidaci konfliktu se stane konkrétní obsah kompromisu, který bude vycházet ze zachování celistvosti země. Přitom je ovšem třeba počítat s tím, že cesta k vytvoření fungujícího stabilního federálního systému v Nigérii bude velmi obtížná a zdoluhavá. Bude to však proces, který může mít velký význam pro celou Afriku, neboť jí zároveň ukáže reálné možnosti řešení národnostní otázky. Zejména ovšem může napovědět, jaký bude další osud států s polyetnickou strukturou obyvatelstva a jaké jsou

⁵⁰⁾ V redakčním článku *Jeune Afrique* (č. 444, 1969, str. 25) se tvrdí, že většina iboského obyvatelstva klade tak houževnatý odpor nikoliv ve jménu hesla „suverenita, nebo smrt“, nýbrž ve jménu hesla „bezpečnost, nebo smrt“, suverenita má pro ně „hypotetický význam“.

⁵¹⁾ Federální vláda si již začala klást jako jedinou podmínku zastavení palby uznání jednoty Nigérie ze strany biaferského vedení, přičemž je ochotna jednat o jakékoliv formě nového uspořádání státu, včetně konfederace.

⁵²⁾ Generál Ojukwu projevil v polovině října 1969 znovu ochotu jednat, ovšem bez jakýchkoli předběžných podmínek, což je změna v jeho stanovisku, neboť dříve trval na uznání suverenity Biafry. Tento Ojukwův návrh, zasláný v dopise gabúnskému prezidentu Albertu Bongovi, byl přijat v Lagosu příznivě a zřejmě tedy otevírá možnost novému jednání (*Le Monde*, 18. 10. 1969).

⁵³⁾ *Jeune Afrique*, č. 440, 1969, str. 20.

v Africe možnosti vytváření federací z příliš malých a ekonomicky životně schopných států, kterých je v Africe většina.

Základem politického řešení nového uspořádání země — za předpokladu, že se obě strany dohodnou na zachování její celistvosti a že nebude mocensky nastolena struktura podle pojetí ústřední vlády, tj. struktura federace 12 států — bude v každém případě politický systém, který poskytne jednotlivým komunitám dostatečnou autonomii. Tím splní v určité míře požadavky biaferských Ibů, a zároveň bude plnit nezbytné centralizující a integrující funkce, a to tak, aby žádná oblast či etnická skupina nebyla plně podřízena jiné. Půjde v obecné formě o vytvoření takového politického systému, v němž by instituce, hodnoty, postoje a modely politické akce fungovaly tak, aby poskytly autonomní výraz regionálním politickým podsystémům a podkulturám, čili respektovaly zájmy a potřeby svébytného rozvoje jednotlivých oblastí, jakož i specifické zájmy etnických skupin. (Přitom bude ovšem třeba vycházet z toho, že v Nigérii probíhá konstituování tří různých národů.) V této souvislosti však vyvstává zákonitě otázka, nakolik je vůbec možné v existujících sociálních a kulturních podmínkách Nigérie a Afriky vůbec dosáhnout takové harmonizace mezi regionálními, lokálně nacionalistickými nebo tribalistickými zájmy a celonigerijskými zájmy, která by zajistila potřebnou stabilitu země. A to se týká přirozeně i otázky, zda je vůbec možné demokratickým způsobem usměrňovat živelně vznikající a narůstající konkurenci regionálních politických elit a „národní buržoazie“.

Žádný takový politický systém nemůže vzniknout a existovat bez objektivní potřeby, uměle. Zároveň je ovšem výrazem určité rovnováhy rozporných sil, integračních a dezintegračních, tj. sil, které vytvářejí jednotu, a sil, jež jsou výrazem partikulárních zájmů rozdílných komunit. Vzhledem k rozdílnostem mezi jednotlivými oblastmi a hlavními etnickými skupinami, jakož i v důsledku dosavadního vývoje jejich vzájemných vztahů, není možný v Nigérii jiný typ centralizovaného systému než ve formě například vojenské diktatury. Avšak bude-li dosaženo dohody o zřízení takového typu federace, která by politicko-mocensky preferovala regionální instituce, tj. v podstatě konfederace, jak o to zpočátku usilovali předáci Výhodní oblasti a jsou zřejmě ochotni na takovou formu politického systému jednotně. Nigérie přistoupit i v současné době, lze se obávat toho, že jednak praktická realizace takové formy vnitřního uspořádání země bude nesmírně složitým procesem, neboť předpokládá harmonizaci zájmů v řadě velmi choulostivých otázek (jako je systém akumulace a rozdělování příjmů a míst ve státním aparátě, určování vnitřní a zahraniční politické orientace země atd.), jednak že takový systém bude objektivně spíše podporovat dezintegraci Nigérie, tendence k co největší autarkii jednotlivých oblastí, což by mohlo postupně vést k faktickému rozpadu federace.

Vzhledem k úloze, jakou hraje ve společenském vývoji zemí typu Nigérie právně politická a ideologická nadstavba, je zřejmě nutné počítat s tím, že v Nigérii není možná jiná forma federativního uspořádání, která by byla dosti stabilní a životaschopná, než ta, v níž by federální instituce byly nadřazeny regionálním. Při tom je docela možné, že se za dané situace prosadí vojenský centralistický režim, alespoň na přechodnou dobu. V každém případě bude i zde proces konstituování národů, ať už na etnickém kulturně jazykovém či regionálním základě, respektive řešení národnostní otázky, v rozhodující míře ovlivněn politicko-mocenským faktorem, tj. poměrem politických sil, do něhož je nutno započítat i vnější vlivy. Z hlediska racionálně uvažovaných perspektiv vývoje národnostní otázky v Africe se ovšem celá záležitost s odštěpením Biafry jeví jako projev „národnostního egoismu“, který má sice své hluboké příčiny a proti němuž je zřejmě Afrika bezmocná, který však neodpovídá potřebám jejího společenského rozvoje v druhé polovině dvacátého století. Musí se ovšem přitom brát v úvahu, že její národnostní vývoj zaostává za Evropou řadu století a v některých oblastech dokonce celé tisíciletí.